

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO. : 122

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINLARI NO. : 12

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

7. MİLLÎ
MEVLÂNÂ SEMPOZYUMU

13 ARALIK 1995

TASAVVUFÎ ŞİİRDE MECÂZÎ ANLATIM*

*Yrd. Doç. Dr. Yakup Şafak***

Tasavvufun İslâm dünyasında sanat ve edebiyatı, asırlarca derinden etkilediği ve onlara hayat verdiği, konunun uzmanı olan her araştırmacının dile getirdiği bir gerçektir.

Tasavvufî edebiyatın ayıncı özelliklerinden birisi, belki birincisi "hakikatlerin mecaz elbisesi altında" ifadesidir. Bir sûfî şairin divanını ele aldığımızda, ilk göze çarpan husus, ondaki yoğun sembolizmdir. Bu divanlarda hemen hiçbir lirik şiir yoktur ki onda sevgilinin kaşından, gözünden, boyundan, saçından söz edilmesin; şaraptan, sarhoşluktan, meyhaneden dem vurulmasın; putlardan, kiliseden, tapınaktan bahis açılmasın.

İslâm medeniyetindeki klasik tasavvufî edebiyatları baştan başa saran bu mecazlarla karşılaşan bir kişinin aklına gelen ilk soru şüphesiz, bir sûfinin niçin bu sembolleri kullanma gereği duyduğu ve neden bu tür dolaylı bir ifade yolunu seçtiğidir. Bu soru, kuşkusuz her devirde sorulmuş, o hususta çeşitli açıklamalar yapılmış ve eserler yazılmıştır.

Esasen yukandaki sorunun cevabı kısmen, herhangi bir şiirde neden mecaz yoluna başvurulduğunda yatmaktadır.

Bilindiği üzere "mecaz", bir kelimenin benzerlik, zarfıyet, sebebiyet v. s. alâkalarla, vaz'edildiğinden başka bir anlamda kullanılmasıdır. Benzetme alâkasıyla yapılan mecazlara-ki konumuzla ilgili olan bu kısımdır-istiâre, bunun dışındakilere mecaz-ı mürsel denir. Aslında istiâre, teşbihin kısaltılmış ve daha güçlendirilmiş şeklidir ve bütün dillerin tabiatında vardır.

İstiâre, açık ifâdeden daha ziyade tesir gücüne sahiptir. Bu yüzden de okuyucunun veya dinleyicinin tasavvur ve tahayyül imkânlarını zenginleştirir. Normal ifâdedeki manaya hususi bir parlaklık katar.

* 3 Mayıs 1994 tarihinde yapılan VI. Millî Mevlânâ Sempozyumu'nda sunulmuştur.

** Selçuk Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Ed. Bölümü Öğretim Üyesi

İnsan tabiatı açık, sade ve derinliği olmayan sözlerden fazla zevk almaz. Söz müphem olduğu ve başka şeyler çağrıştırdığı ölçüde câzibe kazanır ve zihinlerde iz bırakır. Dolayısıyla bu üslup, sanat ve maharet göstermeye daha yatkındır. (1)

Sûfî şâirler neden bu üslûbu seçmişlerdir sorusuna dönersek; tasavvufî mecazlar konusunda yazılmış en önemli eserlerden biri olan Gülşen-i Râz'ın müellifi Şeyh Mahmûd-i Şebisterî, eserinin yazılmasına vesile olan Emir Seyyîd Hüseyin'in, "Mana eri, sözünde, göze, dudağa işaret etmekle ne murad eder? Makamlara, hallere nâil olan sûfî, yüzden, saçtan, hattan, benden ne kaseder?" sorusuna şöyle cevap veriyor:

"Bu âlemde görünen her şey o âlem güneşinin aksi gibidir. (...)

Bu duyulan sözler, duygulanmızla duyup bildiğimiz şeylere delâlet eder. O yüzden evelâ duyup bildiğimiz şeyleri göstermek üzere söylenmişlerdir.

Mana âleminin sonu yoktur. Söz onun sonunu nereden görecektir, nasıl ifade edecektir?

Zevkten meydana gelen manayı söz, nereden anlatacak? Gönül ehli olanlar, mânâyı anlatırken bir benzeriyle söyler, anlatırlar. (2)

Bu konuda İrani alim Zeynül-Âbidin Mu'temen şu yorumu yapıyor: "Şebisterî'nin de (...) belirttiği gibi kelimeler zevkten doğan manaların izahında yetersizdir. Mana âlemin sonu yoktur. Lafız ise onun zirvesine erişemez. Bundan dolayıdır ki bu tür meselelerin açıklanıp yorumlanmasında benzetme ve yakınlık alâkalarından, hissedilir şeylerden istifade, kaçınılmazdır. Tasavvufî aşk ve sarhoşluğu, beşeri aşk ve sarhoşlukla ilgili sözlerden başkasıyla anlatmak mümkün değildir. (...)

Bu tür kelime ve istihlâlar maksadı ifadeye yarayan aletlerden başka bir şey değildir. Sözde incelikleri kavrayabilen bir şahıs, bu serabın işvesine aldanmaz; aksine, lafız örtüleri altındaki mana güzellerinin çahresini görür, rumuz ve işaretleri anlar." (3)

Gerçekten de sûfî şâirler bu dile gelmez konuların vasitasız olarak anlatılmıyacağını çeşitli vesilelerle belirtmişlerdir. Hâlid-i Bağdâdî'nin şu beyti konuyu bütün açıklığıyla izah eder:

نیست تا بم اینکه بی پرده ز رویت دم ز من خوب رویان را ستایم روی نیکویت غرض

"Senin yüzünün (güzelliğini) vasitasız olarak anlatmam mümkün değil. (Onun için) güzel yüzüllerden övgüyle bahsederim; ama, senin güzel yüzünü kastederim. (4)

1- Kaya Bilgeçil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara 1980, s. 154- 155; Beşir Ayvazoğlu, İslâm Estetiği ve İnsan, İstanbul 1989, s. 136; Zeynül-Âbidin Mu'temen, Şîr u edeb-i Fârsî, Tahran 1345 h. ş., s. 162- 63; Celâlü'd-Din Hümâyf, Fünûn-ı belâgat ve sinâât-ı edebî, Tahran 1354 h. ş., s. 247-250.

2- Mahmûd-i Şebisterî, Gülşen-i râz, terc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1944, s. 61-62.

3- Z. Mu'temen, a. g. e., s. 161.

4- Hâlid-i Bağdâdî Divan, nşr. ve trc. Sadreddin Yüksel, İstanbul 1977, s. 208.

İbn-i Arabî de "Şiir, bilmeceler, özetler, semboller ve tevriye sahasıdır. Kendi şiirlerimizin hepsi, kadın isimleriyle sıfatlarına, nehirlere ve mekanlara dair çeşitli sûretlerde söylenmiş ilâhî bilgilerdir" der. (5)

"Kendisiyle övünebileceğim şiir nedir ki? Şiir sanatından başka bir şeye sahibim ben. Şiir, siyah bir buluta benzer; onun arkasında saklı ayı severim ben" diyen Mevlâna da aynı hususu veciz bir şekilde ifade eder. (6)

XVI. yy.'ın büyük edebiyat tenkitçisi Latîfi şöyle söylüyor: "Fazileti şiar edinmiş şairler, hakikatleri mecaz örtüsü altında dile getirmek için çeşitli sanatlarla def, ney, ma'sûk ve meyden bahsederler. Fakat bu sözlerin dış görünüşüne bakıp da şarap, güzel vs.'nin vafedildiği zannedilmemelidir. Zira tarikat ve hakikat ahline her lafzın bir manası, her ismin bir müsemması, her kelâmın tevîli ve her tevîlin bir temsîli vardır. Sözleri zâhinde güzellerin vasfı gibi görünür ama hakikatte yüce yaratıcıya hamd ü senâdır." (7)

Bilindiği üzere "Şiir, müslüman edebiyatlarında, tasavvufî cereyanlar yaygınlaştıktan sonra nesrin önüne geçmiştir. Özellikle İran ve Anadolu sahalarında tasavvufî duyarlık yepyeni bir sembolizmin oluşmasını sağlamış, (...) (başlangıçta) serbest oluşum dönemini yaşayan bu sembolizm, daha sonraki dönemlerde Fars ve Türk şairleri tarafından sistemleştirilmiş, böylece bütün şairler tarafından ortaklaşa kullanılan bir mecazlar sistemi doğmuştur. (8)

Bu üslûbun gelişip sistemleşmesi hakkında değerli âlim Abdül-Hüseyn Zerrînkûb, şu görüşü ileri sürmektedir. "Gerçekte sûfî şairler çok eskiden beri şiirlerinde, mecazî aşktan başka bir şeye hamledilemeyecek sözler söylüyor, meselâ sevgilinin gözünden, dudağından, beninden, zülfünden bahsediyorlar; yahut içki, çalgı, meyhane, kilise, zünnar gibi müslümanlığın prensip ve geleneklerine uymayan şeyleri tasvir ediyorlardı. Elbette İslâmî geleneklere aykırı olan bu tür sözler, kamuoyu tarafından kerih görülüyor, bu yüzden sûfîler kınanıyor, hattâ küfür ve zındıklıkla itham ediliyordu. Bu tür sözler, kesinlikle vecd halinde söyleniyordu ve menşei şüphesiz şathiyelerin de kaynağı olan hallerdi.

Sonraları sûfîler, şathiyelerden dolayı bir hayli ithama maruz kalıp sıkıntıya düşünce, bu tür sözleri tevîl etme yoluna gittiler ve söz konusu kelimelerden herbirini, sûfinin içinde bulunduğu halleri anlatan birer sembol olarak nitelediler. Böylece meselâ sevgilinin saçını kesretten, benini vahdetten kinaye saydılar, harabâtî olmayı (yani içki düşkünlüğü) benlikten kurtulmak olarak vasıfandırıdılar.

5- B. Ayvazoğlu, a. g. e., s. 132.

6- Seyyid Hüseyn Nasr, İslâm Sanatı ve Manevîyatı, trc. Ahmet Demirhan, İstanbul 1992, s. 182.

7- Latîfi, Tezkire - I Latîfi, İstanbul 1314, s. 11-12.

8- Beşir Ayvazoğlu, Aşk Estetiği, İstanbul 1993, s. 166.

Onlar, bu tür tevillerle kendilerini halkın ve ileri gelenlerin töhmetlerinden kurtuyorlardı." (9)

Hakikaten sūfî şairler, bu yanlış anlaşılma korkusunu hep duymuşlar ve şiirlerindeki şarabın, dinen yasaklanan şarap olmadığını, kendilerinin shevi arzular peşinde koşmadıklarını çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.

Mevlânâ'nın şu beyti bu endişeyi açıkça gösteriyor:

خاموش و نام باده مگو پیش مرد خام چون خاطرش به باده بد نام می رود

"Sus, ham kişinin yanında şarabın adını anma; zira onun zihni, o adı sanı kötü şaraba gider. (10)

Sadî-i Şîrâzî, kendisini güzellere düşkünlükle suçlayanlara şu cevabı veriyor:

ای که گفتمی مرو اندر پی خوبان زمانه ما کجاییم در این بحر تفکر تو کجایی
این نه خالست و زتخدان و سرزلف پریشان که دل اهل نظر برد که سریست خدایی

"Ey (bize) zamâne güzellerinin peşinden gitme diyen kişi!

Şu tefekkür denizinde biz neredeyiz, sen neredesin?

Bu (anlattığımız), yüzdeki ben, çene, dağınık zülfün kıvrımını değildir. Mana ehlinin gönlünü alıp götürən, ilahî sırlardır." (11)

Tasavvufî şiirdeki mecazî anlatımın diğer bir sebebi mutasavvıfannın; hakikatleri, içlerine doğan sırları, mahrem olmayan kimselere açmak istememeleridir.

Zeynü'l-Âbidîn Mu'temen bu konuda da şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Sūfî, manevî yolculuğu esnasında gönlüne doğan sırları, erbabı olmayana açıklamaktan çekinir ve herkesi Hakk'ın sırlarına lâyık görmemez. Bu, aynı zamanda toplum içinde fitne çıkmasını önlemek için de zarûrîdir. Hallâc-ı mansur, sırları doğrudan doğruya söylediği, ifşâ ettiği için darağaca gitmişti.

Her kaba, sırlar ve hakikatler sığmaz. Hiçbir ham, pişmişin halinden anlamaz. İhtiyârın elden gittiği sekr hali dışında, yanlış anlaşılmayı önlemek ve dinî prensipleri gözetmek gerekir. Hakikatlerin üzerinden örtü kaldırılırsa çok fitneler, kaşışıklıklar çıkar. O halde Mevlânâ'nın,

9- Abdül-Hüseyn Zerînkûb, Erziş-i mîrâs-ı sūfiyye, Tahran 1344 h. ş., s. 182-183; Z. Mu'temen, a. g. e., s. 162-163.

10- Mevlânâ, Divân - ı kebîr, trc. Abdülbakî Gölpınarlı, Ankara 1992, c. II, s. 345.

11- Sa'dî-i Şîrâzî, Külliyyât-ı Sa'dî, nşr. Zekâ'ül Mülk Frûf - Abdül - Azîm Karîb, 2. bs., 1351 h. ş., s. 670.

گفته آید در حدیث دیگران

خوشر آن باشد که سر دلبران

dediği gibi" güzellerin sırnını, başkalarından söz ederken (müphemlik perdesinde) zikretmek daha iyidir." (12)

Esasen sır tutma ve vakarlı olma, ciddiyet ve yüksek şahsiyet alâmetidir. İçinde yaşadığı manevi atmosferi alabildiğine saklamaya, ifşâ etmemeye özel bir çaba gösteren, iç halinin anlaşılmasından imtina eden bir kişi için böyle bir davranış, inancındaki büyüklüğün, davasındaki ciddiyet ve samimiyetin de bir ifadesidir.

Bu ciddiyet ve samimiyet, kişinin o yüce kudretin büyüklüğünü takdir edebilmesini, o gücün karşısında kendi yerini (aczinî) bilmesini, dolayısıyla mahviyet ve fena duygusunun alabildiğine gelişmesini sağlar. Mahviyet ve fenâ duygusu ise, hayâyı, tevâzuu, gizlenmeyi ve sırdaş olmayı getirir; ayrıca çelişkili davranışları önler.

Latîfî'nin şu sözleri bu hususu çok güzel izah eder: "Evliyâullah hallerini gizleyip örtmek için, nice gayb sırlarını ve hakikatleri mecaz sûretinde ifade etmişlerdir; ola ki esirgeyip bağışlayan yüce Allah, bu tarz üzere söyledikleri na't, tevhid ve nasihatler hürmetine hatalarını bağışlar, günahlarını affeder ve 'yapmadıklarını söylüyorlar' ithamına düşenlerden eylemez." (13)

Öbür taraftan, önünde zor ve çetin engeller bulunan âşık, evet ölmeden önce ölmeyi ahdetmiştir; sevgilinin sırlarını saklamaya kararlıdır ama, kendisini yakıp kavuran aşk ateşi ve ıstırabı, iradesini alıp götürür; gönül ferman dinlemez.

آینه غماز نبود چون بود

عشق خواهد کین سخن بیرون بود

"Aşk istiyor ki bu söz dışarı çıksın; ayna koğucu olmaz de ne olur?" diyor Mevlânâ. Yani sevgilinin cilvesi ve aşkın sırları gönül aynasına aksedip duruyor. Gönül ayanamda beliren sırlar, ihtiyârım elimde olmaksızın, lisanımdan dökülüyor. (14)

Fuzûlî'nin itirafı ise şöyledir:

فغان که ناله بی اختیار شد غماز

بسان چنگ به صد پرده می نهفتم راز

"Çeng gibi yüz perdede sırnını gizliyordum; eyvahlar olsun, gayr - ihtiyarî çıkan feryat, bizi ele verdi." (15)

12- Z. Mu'temen, a. g. e., s. 161-162.

13- Latîfî, a. g. e., s. 38.

14- Tâhîrî'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, 2. bs., İstanbul, tsz., c. I, s. 88.

15- Fuzûlî, Farsça Dîvan, nşr. Hasibe Mazoğlu, Ankara 1962, s. 58.

Hâsılı mana aleminde seyreden bir aşık söylemeye cesaret edemediği, yahut söylemek istemediği fakat ifşa etmekten de kendini alıkoyamadığı duygularını ancak başka varlıklara söyletebilir, dolaylı yoldan ifade edebilir.

Bildiğimiz gibi mutasavvıfarca Hakk'a ve hakikate ulaşmak için öngörülen şart, nefis terbiyesi ve tezkiyesi yani manevî anımadır. Bu terbiye sonucunda, insanın be-densel bağımlılıklarının asgariye indirilip ruhun saltanatının kurulması ve sūfiye geniş bir perspektif kazandıracak ve gerçeklerin yakın derecesinde bilinmesini sağlayacak olan sezgi gücünün (zevk) elde edilmesi hedeflenir.

Bu hedefe, mürşid-i kâmilin manevi yolları aydınlatan feyzi ve kılavuzluğu altında, aşk ve cezbe ile ulaşmayı benimseyen Şüttâr ehli, çok zor ve çetin bir yolculuğu göze almışlardır.

Sūfî'nin daimî teveccühünü (teveccüh-i tām) sağlayan, içinde bulundurduğu güçlü zevk unsuru ile yoluna çıkan engelleri aşmaya yardımca olan aşk duygusu, aynı zamanda dayanılmaz ıstırapları da peşinden getirmektedir. Bu yolun zorluğu dillere destandır. Fuzûlî'nin deyişiyle: "âfet - i cân olduğu, meşhûr - ı cihândır. "

İşin hakikatine bakılırsa sūfî şairlerin divanları, baştan sona aşk yolunda çekilen bu ıstırapların ve yanıp yakılmaların hazin hikayeleriyle doludur.

Sürekli bir ıstırapla birlikte daimi bir arayış, yakanış ve mahviyet içerisinde olan sūfî, aşkın muazzam gücü ve mürşidinden aldığı feyiz yardımıyla yeni iklimlere ve yeni âlemlere ulaşır. Gayesine ermek içi bir tür ölümü seçen, dünya ve nimetlerinden uzaklaşarak sükût ve uzlet üzere bulunan, her zaman ve her yerde Allah'ı zikrederek te-fekkür içerisinde olan aşık, bütün bu sınırlayıcı ve kısıtlayıcı davranışları sonucunda zih-nen ve rûhen olgunlaşır. Objeleri, olgular ve olayları algılama tarzı değişir, gelişir ve zenginleşir; düşünce ve hissetme şekli farklılaşır.

Mutasavvıf şairler bu farklılığa zaman zaman işaret etme gereğini duymuşlardır. Hâfız-ı Şîrâzî, bir beytinde:

جو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست سخن شناس نه ای جان من خطا اینجاست

"Gönül ehlinin sözlerini duyunca, "yanlış" deme. Onların sözlerini anlayacak seviyede değilsin, iki gözüm, yanlış burada!" diyor. (16)

Mevlânâ ise,

گرچه ماند در نوشتن شیر شیر

کار پاکان را قیاس از خود مگیر

16- Hâfız-ı Şîrâzî, Divan-ı Hâfız, nşr. Muhammed Kazvîni- Kâsım Garîf, Tahran 1372 h. ş., s. 79

"Arslan ve sût manalarına gelen Şîr lafzı, yazıda aynı ise de mânâ yönünden ayndır. Bunun gibi sen de seçkinlerin hâlini kendine kıyas etme" uyanında bulunuyor. (17)

Riyâzül' - ârifin müellifi Hidâyet de bu farklılığı şu sözlerle dile getiriyor: " Her tâifenin kendine özgü ıstılâhı vardır. Başkaları ondan haz duymaz ve bir şey anlamaz. Binâen aleyh bu yüksek tâifenin de özel bir dili ve terimleri vardır ki o halleri bilmeden, yaşamadan o yolda söylenen sözleri anlamak mümkün değildir. " (18)

Diğer yandan, tasvir etmeye çalıştığımız tablo içerisinde aşık bir sûfi duygulanında da iyice hassaslaşır. Her an sevdiğini anar, her tarafta ondan bir iz arar. Gördüğü her şey onu hatırlatır; dahası çevresindeki herşeyi, onun tezâhür ettiği varlıklar olarak görür.

Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin
Canlarda vü tenlerde nihân hep sen imişsin
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben
Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin

mısraları bu duyguların saf ifadesidir.

"Gül ve ayna, güneş ve ay nedir bütün bunlar? Her nereye baktıysak, hep senin yüzündü gördüğümüz" diyor Urdu şairi Mîr. (19)

Aşığa göre, bütün kâinat ezeli ve ebedî sevgilinin tecelli aynasıdır. Her yerde onun cemâl ve kemâl sıfatlarının tezâhürü vardır. Zirâ, vücûd-ı mutlak, aynı zamanda kemâl-i mutlak ve cemâl-i mutlaktır. Dolayısıyla güzelliğe ve mükemmelliğe düşkünlük, sûffî ve şehevî duygulardan anılmış bir aşığın bütün benliğini, hislerini ve düşüncelerini kaplamaktadır.

Yâ rab nolaydı âlem içinde dil olmasa
Bârî olursa her güzele mâil olmasa

diyen şair, bu durumu biraz da mahzun bir şekilde, zarif bir eda ile ifade ediyor.

Ey Fuzûlî âlemin gördüm kamu ni ' metlerin
Hiç ni'met görmedim didâr - ı dilber tek lezzet

beyti de güzelliklerin zirvesinde insan güzelliği bulunduğunu bize anlatıyor. (20)

Latîfî şöyle diyor: "Bütün bu güzellikler, ârifle Hak arasında bir sürettir. Mânâ ehli ise sürette kalmaz, her güzelin güzelliğinde cemâl - i mutlak olan Hakk'ın tecellisini

17- Tâhirü'l-Mevlevî, a. g. e., c. I, s. 200.

18- Hidâyet (Rızâ Kuflî Hân), Riyâzül' - ârifin, Tahran 1316 h. ş., s. 27. (Mukaddime)

19- Annemarie Schimmel, Tasavvufun Boyutları, trc. Ender Gürol, 1982, s. 250.

20- A. N. Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, Ankara 1985, c. I, s. 230.

görür. 'Nereye yönelirseniz Allah'ın vecdi oradadır' ayeti mefhumunca nakıŖta nakkâŖı, eserde müessiri müŖâhede eder." (21)

Fuzûlî,

Hûb - sûretlerden ey nâsih meni men etme kim

Pertev-i envâr-ı hurŖîd-i hakîkatdir mecâz

"Ey bize nasihat eden kiŖi! Bizi güzel yüzlülerden men etme. Zira mecaz, hakikat güneŖinin nurlannın ıŖıĖıdır" derken bunu kasetmektedir. (22)

Sonuç olarak, " ideal bir dünyayı düşleyen, içinde yaşadıkları fizik âlemin bütün kavramlarını, kendi düşünceleri ve duyguları doğrultusunda yeniden manâlandıran, kısacası yeni bir dil yaratan" (23) mutasavvıf şairler, mecazî anlatım tarzını, içlerindeki derin ve zengin duygularını, sezgi ve ilhamlarını, alenen söylemek istemedikleri hakikatleri ve sırları ifade etmek için seçmişlerdir.

Esasen görünmeyen, hissedilir şeyleri, görünen ve bilinen şeylere benzeterek anlatmak kaçınılmazdır. Bu tarz aynı zamanda sanat ve maharet göstermeye, ifadeyi çeŖitli mana ve mazmunlarla örmeye, az sözle çok şey anlatmaya daha elverişlidir.

Aşık bir sûfi için mecazî anlatım tarzı, asıl olarak fenâ ve mahviyet hissinden kaynaklanmaktadır. Onun hayatını çepeçevre saran hayâ, takdir, hayranlık ve acziyet duyguları, kendisini ortaya koymaması ve gizlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Güzel olan her şeyin Ŗiire çokça girmesinde ve beŖeri güzelliğinin tasvir edilmesinde de, aşıkın güzellik ve mükemmelliğe olan tutkunluğunun büyük rolü vardır.

21- Latiff, a. g. e., s. 11

22- Ali Nihad Tarlan, a. g. e., c. II, s. 17.

23- Mehmet Çavuşoğlu, " Divan Ŗiri ", Türk Dili (Türk Ŗiri Özel Sayısı II), S.415 - 417, s. 6 - 7.